

ЗАМАН

Юрий КОКОВ: Бизни муратыбыз бирди - Къабарты-Малкъарны халкъыны жашауун къолайлы эмда къоркъуусуз этюу

19 февралда КъМР-ни Башчысы Юрий Кокв Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине кезулю Паспаныя бла сёшвенгенди. Законла чыгарычу орган-ны анга аталган жыйлыуу Прaвительствону ююнде бардырылганды. Анга РФ-ни Федерал Жыйлыууну Федерация Советинде бла Къырал Думасында Къабарты-Малкъарны келечилери, жер-жерли вaльcт оргaн-лары куулуучулары, федерал оргaнлар КъМР-де бльюмерлери, Баш союдно бла Арбитрж союдно, Контрль-зеспелуно эмда Жамауат пaлaтaларны, Айыру комиссияны тамагалары, вузлары ректорлары, право нязманы саклауучу оргaнлары оюнулары, жамауат эмда дин оргaнизациялары келечилери да къатышканды.

Жыйлыуун юсюнден отчётну шoбaт кюнню намеринде бергенди, бююн а Юрий Коквуну сёшвишун толусунлай басмалайбыз.

Хурметли депутатла, коллегaла! Къабарты-Малкъарны хурметли жамауаты!

Бююнлюкде бизни республикада, саулдъ кыралдыкча, жангы тыйычлагъа, сынгарлагъа тюбейди. Аладан калай куулулганыбызга кере боллукду Къабарты-Малкъарны эмда аны хар адамыны да къадарлары.

Къыралны Президентни В.В.Путин Федерал Жыйлыууга Пoслaнияде белгилегенди. Бизни болонбугъа салынган борланы толуругъа жаланда кесибизни къоулубудан келликди. Жаланда бирге... Кюнчюбноно кирдирискер, бизге не зат чырмау этгени толусунлай сёзек, мурутларыбызны магъаналыкларына тошюнскер, биз не уллу къыймылчылары да хорлаплагъабызга ишексиме. Тарыхыбызда алай кеп бер болганды. Онтта да боллугу алайды.

Тарихле бла шартла
Анга бштыр бирге ишеуболюно эсеплери да шaгъaтлык этиде. Отыз 2015 жыл республикага, бизге къыраллагъа, кыйын эмда тынчылыккъыз болганды. Алай анга да къарамай, айнуучу атламын селветимизге къоулубудан келгенди. Къабарты-Малкъар жылы эсепленине кере къыралда экономиканы кеп керюмдюлерин игилендирген аз регионлары саньадыла.

Аялгъа да, 2015 жылда битеулю регион продуктны өлчөми 132 миллиард сомгъа жетгенди. Аны ёсюю, 2014 жыл бла тенглешдиргенде, 103,3 процент болганды. Промышленосте производствону индекси уа -105 процент. Эл мюлк продукцияны өлчөми шёндюго багъала бла 39,7 миллиард сомгъа неда 104,4 процентге жетгенди.

Курулушда жумушла 11,9 миллиард сомгъа тамамланганды. Ага бштырны багъаларына кере 108,2 процентни тутайды. Жашау журтладан 375 миң квадрат метри хайырланлыкъга берилгенди - 2014 жылдан эсе 14,2 процентге асп.

Баш капиталга инвестицияладан битеу да 31 миллиард сомдан асплaт тошгенди неда бштырдан 21,5 процентге арттык. Битеу бюджетлеге налагъадан, сoборлaнд эмда борчу халда этилингенди башха тбелуенден 15,4 миллиард сом жылкыланды. Ол а 2014 жылдан эсе 23,5 процентге аспды.

Социальный сферада, саулук саклаууда бла билим берюуде ишине жангича кырауноу программасы жашауда жетишимли бардырылды. Къыйын болумга да къарамай, бюджет сферада ишленгенди хакъларын кёнюрону жаны бла борчуа толтурулды.

Баш сабий садыла жерле бла толусунлай жалчытууга жуукълашканды. Кеп сабийли эмда къолайсыз кесибилли, сакъатларны, ёкюзюмлени, халкъыбыз игилери жаны бла да кеп зат этерге къоулубудан келгенди. Спортну, культураны айнтыу, адамланы солуган кезулерин тап куурау, жамауат-политика ырахатлыкны, къоркъуусулукну жолчытуу, халкъыбызны бирдирюу жаны бла да къыйматы атпалама этилгенди.

Сёзюсю, тамамланмай калган жумушла да кеп къалгандыла, алай хар бирине кере тийишли оюла этиледиле. Бирде алай кеп сойгенча тер окуна хайыр келирир да къыймадыла, алай а иш тохтамай барады. Анга къа-

берилгенди. Газпромгъа, Норникелгъа, Ростехке, Роснефтгёге, РЖД-гъа, Росгослогига керекли товарла бла оборудуование жиберюну юсюнден къыгъгъа жарашдырылгандыла. Аланы 20-дан артыкъ тюрлюсю чыгарып башхыла хазырдыла республиканы предрпятиялары.

Аны бла бирге биз бу ишни Промышленостъа себеллик этген россияли фонду онглрарына кере кыуарыкъсыз. Анда болгъан ырыксы барсына да жетмезилги барды. Ол себелден Прaвительcтo, тийишли министрствoла сагъайы турругъа, импортну апышдырыу жаны бла планланы за-

тышханлары ючюн ма бу залда олтургъанланы хар бирине, Къабарты-Малкъарда жашагъанлары барсына да жорек ырызлыкъыны биздирдирге оюеме.

Къыралны башчыларына, федерал министрствoлагъа бла ведомствoлагъа, Россей Федерацияны Президентни Шимал-Кавказ округда толу эркинликле келечиси Меликов Сергей Алимович, полпредствону аппаратында ишлегенде республиканы жашау магъаналы борчларын толтурууга шарт болушукъ, хар жаны бла да себеллик этип тургъанлары ючюн артыкъда уллу ысып этеме.

Юсюбоздеги жыл, жууукъ заманда да бизни сындр ючюн къаллык тийюлдюле. Бююнлюкде баш турган ише бизден бир-бир борчларыбызга жангыдан кыуарыбызны эмда кеп жыллагъа салган планларыбызны тюзетирибизни излейди. Мычыл турругъа бизни заманыбыз жокдуу. Биз тапса халаны жоллары кoоооге, аны ючюн а битеу болгъан онларыбызны хайырланлыкъа керекбиз.

Республиканы правительствоу ол жаны бла къолундан келгенни аямайды. Биз бийлыны республикалы бюджетини өлчөмерини жагъядан тергебюз. Кыйын болса да, шарт борч салымда - битеу социальный жумушлары толусунлай жалчытууга.

Кризисни заманында, шартла кёргозтгеннерица, экономика политиканы тюрлендирдирге тошмел кыламдыла. Экономиканы айныучу, иш бла жалчытууга артыкъда уллу себеллик этген бёлюме тутуучулукъ табарыкъдыла. Бизде болгъан битеу онгла, амалла, байлыкъла да экономиканы андан ары тирилте барыкча бурулуруга керекди.

Шарт айтханда уа, индустрияны, транспорт, энергетика эмда социальный инфраструктураны, гиче эмда орталык бизнесни кючлендирдирге.

Федерал Жыйлыууга Пoслaнияде В.В.Путин конкуренциягъа чыдамлы производствону кыуаргъа, импортну апышындырууну эмда, технологияны жашыуу программаларын жашауда бардырыуу кереклисини анчи чертегди. Ол борчланы толтуруугъа бизни онглрары бардыла. Республикада импортну апышындырууну федерал планына кирген продукция чыгарылады, ол санда драрманда, нагъас инструментле, унтенг аппаратла, кабель издेलуу ала, бийк боллугу выключательле, хауаны кирлендирге боллук газланы тыйычу оборудуование эм башха затла да. Россияли экспорт арасына республиканы экспорт бла байланы ишине себеллик этерик жумушлагъа запекала жи-

гъан консерваланы бир жылгъа чыгарылган өлчөмерин шёндюго 220 миллион условный банкдан 350 миллионгъа жетдирдирге онбугъ барды.

Биз башламчылык эте билген, эде ишлерин кыйматы бардырыуу адаланы узакъ болжаллы планларны хар жаны бла да тутучулукъ этерге борчлубуз. Ол а бизге аграрный секторгъа салынган ырыскы, ол а алай аз тийюлдо, файда келтирир ючюн керекди.

Не жашырыкъы барды, бу бёлюмде уллу къоулукъ этилгенди. Эл мюлк предрпятияланы ишлеринден артыкъ уллу хайыр чыкмайды. Бирча онглрары болгъанлыккъа, аланы кыйматлары башха-башхыды. АПК-гъа болушууну программаларына кере бёлюнген кырал ахча тийишлиица къоратылганына бла къалганына анализ да, контроль да этилмейди.

Мында бизни баш борчубуз - хар салынган сомдан не къадар кеп файда чыгаргъа этиудю.

Эл мюлк жерлени хайырланууда да тамамларгъа керек болгъан жумушлагъа кёрюлдюле. Жер бла байлыкълы халаны тап амалларын табаргъа алыкъа къолубудан келгенди. Аны ючюн кеп тырман эшитирге да тошеди. Келир заманда бизге жерни хайырланууну бизге жаралуу бир формасында тохташыуа керекбиз. Ары жери уа аны арендагъа бериуу жорюкъларын бла амалларын игилендирге тийишлиди, ол санда этилди Прaвительcтo комиссияны къатышуу бла да. Ала, бир жанындан, эл мюлк жерлени фaйдaлы болуларын, башха жанындан а, социальный тошлук сакъланырын жалчытууга керекди.

Къыралны Президентни уа былла амалны юсюнден окуна айтханды: бош турган неда бир башха жумушлада хайырланылгъан эл мюлк жерлени аланы тошлук бла ишлемген ишлеринден сыйыргъа эмда ишлерге, абериле ёсдорюрге сойгенлеге бериге. Бизни республикабызча жер къытыкъ сынгаылагъа кырал башыны ол оюу бек тап келишеди. Прaвительcтo, муниципал кыуаралыаны башчылары бёлюнген башлап ол оюналы толтурууну къоулукъ алыргъа керекди.

Транспорт
Транспорт комплекc да андан ары игилендирле барлыккъа. Жамауат транспортну иш кесегин жангыртаргъа къоулубудан келгенди. Маршрутлагъа 26 жангы автобус чыгарганды. Бийыл софинансыны ишениги биле дагында 10 автобус кылуу боллукъда. Бу айда бштиненде 25-сандан а тонне жетиси келгенди.

Адамланы жюрюгтен транспортну ишин тап халгъа келтириу жаны бла да мадарла этилини башлангандыла. Прaвительcтoну бйурругу бла банкорт болгъан «НагъичАвтобусТранc» муниципал унитар предрпятияны орунуга «Кабалкавтограс 1438» кырал унитар предрпятие курулды. Анда 460 адам ишарикли, бююнлюкде аладан 194-сго алынганды.

Алгъачы банкорт болгъан предрпятияны 54 автобусу бир айгъа арендагъа 54,0 миң сомгъа берилген эселе, андан бир тюрю файда алмай, 2 маршрутла чыккыган 19 жангы автобустан а толу болмагъан айгъа 1 миллион 424 миң сом тошгенди. Тюрлюлеу хайыр келтиргенери билемди. Ишни андан ары да тюзете барлыккъанды.

Жууукъ жылда автотрокарланы да тап халгъа келтирерге керекбиз. 2016 жылда Нагъичке кирген жерде ишлене тургъан эки жангы автотрокарлы кырулушларын бошаргъа эмда хайырланаргъа бериге деп турары. Ол кюн сайын келип эмда кетип тургъан 2,5 миңден артыкъ автобусну шахардан тышына чыгарыргъа эмда алай бла анга жетген транспорт ауурлукну азайтыргъа онг берликди.

Махтаулыкъ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Юрий Коквну Ата журтну къоруулауучусуну кюню бла байламлы АЛГЪЫШЛАУ СЁЗЮ

23 февралда биз россияли аскерни сыйлы терелерине, Уллу Ата журт урушну бла Сауутланган кючлени кыралны тарыхна кишиклин бетири кюшхан ветеранларина баш урубюз. Бююнлюкде Ата журтха куулулкъ этгенге, аны сейрлерин, адамларыбызны къоркуусулукъларын, мамырыкыны ышанылы кыруулагъанлыгъа намис-ыйи бербюз.

Ата-бабаларыбыз аскер жигитликери эде кыралларына, махтаулу

Жыйылыуу

Законлукъну эм жамауат низамлыкъны жалчытуу мадарла белгиленгенди

Прaвительcтoну ююнде КъМР-ни Башчысы Юрий Кокв Терроризмге къажау комиссияны бла Къабарты-Малкъар Республикада Оператив штабны кезууден алгъа жыйлыуларын бардыргъанды. Терроризм бла байламлы къоркуулану тохтауу, жамауат тынчылыкъны жалчытуу, ре-

спубликада законлукъну эм право нязманы саклауу жаны бла энци мадарла белгиленгенди. Прaвo нязманы саклауу оргaнлaгъа, муниципал кыуаралыаны башчыларына жаш адамланы аманлыкълардан сакълугъа бурулган профилактика иш тийриликге кереклиси эс-

Бушу

Къабарты-Малкъарны Прaвительcтoну кызууму Юрий Коквну башчылыккъында Тамерлан Агузарову асырууга къатышканды

Бийыл 19 февралда замансыз жашаудан кетген Тамерлан Агузарову асырууга Къабарты-Малкъардан прaвительcтoну кызууму Юрий Коквну башчылыккъында къатышканды.

Бийыл 19 февралда замансыз ишери жаны бла министр Лев Кузнецов, РФ-ни Федерал Жыйлыуу Федерация Советини башчысы Сергей Меликов, РФ-ни Президентни СКФО-да Тоу эркинликле келечиси Сергей Мели-

ков, РФ-ни Шимал Кавказны ишери жаны бла министри Лев Кузнецов, РФ-ни Федерал Жыйлыуу Федерация Советини башчысы Сергей Меликов, округну битеу субъекттерини башчылары келгенде. Кеп минг адам къатышхан бушулу митингден сора, Тамерлан Агузаров Владикавказда Махтаулыкъну аллеясында аскер намсы бла асыралганды.

Юрий Кокв эмда республиканы келечилери Тамерлан Кимович Агузарову жуукъларына бла ахлуларына къайгы сёз бергенди.

КъМР-ни Башчысыны Прaвительcтoну прeсс-службасы аскер намсы бла асыралганды.

Юрий Кокв эмда республиканы келечилери Тамерлан Кимович Агузарову жуукъларына бла ахлуларына къайгы сёз бергенди.

Тюбешуу

Эл мюлк жерлени муниципалитетлеге

КъМР-ни Эл мюлк министрствосунда Росмушество кырал агентствону республикада управленисы бла бирге кенгеш бардырылганды. Аны ишине КъМР-ни Прaвительcтoну прeсс-сeлжбасына биринчи орунбасары - эл мюлк министр Сергей Говоров, сагънылган управленисы тапастасы Иван Киреев, районланы эмда шахар округланы жерги администрацияларыны башчылары къатышкандыла, деп билдиргенди министрствону прeсс-службасында.

Кенгешде кыралны иелингенде болган эл мюлк жерлени муниципалитетлеге беруу амаланы юсюнден селешингенди. Киреев жыйлыууга къатышханланы бу ишни регламенти бла шагырейлендиргенди, заявленияны не халда жазарга, аны бла бирге къаллы документлени жарашдыры бериге кереклисин юсюнден эмда башха соруулагъа да толу жууула бергенди. Эл мюлк жерле тийишлиица хайырланмаса, аренда келишим кюнчон тас этерге боллукун да эсгертедди.

Министрствoла быллай тюбешуноу хар квартал сайын бардырып турругъа оюнаушканды. Ол а муниципалитетлеге да жерлени кыралны иелингенде жер-жерли категориягъа кёнюрону бла байламлы информация бла жалчытууга себеп боллукъду.

Билдирюу

КъМР-ни Парламентини депутатларыны эслерине

2016 жылда 25 февралда Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини кезулю жыйлыуу боллукду. Ол сагъат окуа башланрыкъды. КъМР-ни Парламентини прeсс-службасы.

Бургансы 2-чи бетиде.

Юрий КОКОВ:

Бизни мураттыбыз бирү - Ҷабарты-Малкының Халкыбызны жашауун кьоркьуыз эмга кьоркьуусуз эшту

Баргыны. Алы 1-чи бетиди.

Жолдиде Хал
Жолданы халынан алдан- дирдуу келер жылда баш магыналы ишлерибизден бири болуурга керекди. Алагы капитал салымладан иги кесиги ко- роталды. Ала жарты-күрүтү ишленсе уа, аханы козмөзө жетүүлүктенген санда кыргызда 3-4 жыл мындан алгыра ремонт этилингенликке, бусагында жаңгырттыгыга керек болуп турган жылга бардына. Алай жууаусулуккабы мындан ары тээон кыалгырга арталыды жарамыз.

Жолда иштеринден ары селайтпей бардырыбыз. Федерал магыналыларын тап халда тутарга, барысы да хайырланган регион эмда муниципал жолданы кенгерте барырга тийишлиди. Ша- харланы, элени ичлеринде жолданы, ормаланы да хал- ларын торлендирмей болук туйюйдю.

Жолга хар региону бетиди- ле. Аланы халлары адамланы кьоркьуусулуккабы бла бай- малы болганьарына айтмай окуна кьоркьуй. Алагы кере болды экономиканы битүу бөлүмлерини эмда социаль- ныи сфераны айнуурга. Аны себепти шендою заманга келишкен жолданы ишле, аланы тапандыруу бизни баш магы- налы ишлерибизден бириди.

Ҷалпычиден жолдана халны ишлендирер мурат бла «Кьор- куусуз шахар» деген аппарат-программалы комплекс синдирилгенди. 2015 жылда республиканы жеринде жол- дадуу жорукьуларына буюзуклуук этилгенин олсагат суратка алып кьойбон 21 комп- лекс орнатылганы. 24-25-дека- мбарга салынганды. Энди аланы саны 571-ге жетеди. Дагында тер окуна ешлешки кьорчра «Гражданни-полиция»-комплексден ючюсю тохташ- дырылганды. Юч муниципал кьурьуланы уа сынуу халда сарвар аралы ачылганыды. Бу ишчи андан ары да барды- рырга тийишлиди, аварияларга кеп адам елени сеге олсаг а, аны коючидирмей жараркы туйюйдю.

Былтур Урванди бийик спорт уураасыны кеп функцияларды араласын кьурьулун башлан- ганды. Анга деп «Кавказ-Авто- сити» акционер обшество да кьуралганды. Быйыл биз белгилегенибизча, ол араны баш мекамларын ишлеп башларга керекбиз.

Аэропорт
Аэропортурун жаңгыртуу, алгында самолета коюнуу аханы ремонту кыланганына Администрация, тийиши министрствола да дайым да кез-күпак болганай турур- га борчолууда. Кыймы болса да, биз аны федерал илекке кьайтаруу жаны бла жорукьна- ны барысын да толтурганбыз. Энди Россиянын кьоркьу- гуртуу ишлеге ахча бөлсюр- ге болууду.

Бир жылга 500 миң адамны самолёттарга өтдюрсюр орун болуук жаңгы терминалы кьурьулуну графиги кьалы толтурулганына контроль эту- ну магынасы да бек уллуду.

Жашуу журтла
Кьурьулун жаны бла «Рос- сейл юйорге жашуу журт- деген программаны андан ары бардыруу баш борч болган- лы кьалады. Быйыл хайыр- ланылырга берилген жашуу журтланы, ол санда окула тур- ган койлора бла обшкетиле жашау аханы кьоркьуиз деп ишленгендерин, санын өсдюр- ге керек болууду.

Жашуу болууларын ишлен- дирдиде кьурьалны болушуугуна таанырга болуук граждандыны таимесин да кенгертиге тошорикди. Сөз-сөз эмда андан келин сабымлы болгон койлоруны, арчыланы, усталзаны, элде жаш спецалистлени эмда башхаланы өсюрлениден барады.

Алай мында энци эс бур- ча шартла бардына. Былтыр кьурьалдан астардадан жашау койлорени эмда өксүклени жашуу койле бла жалчытырга 216 миллион сом бөлсүнгенди. Болса аны 180 миллиону, проблемдан терк кьутулур умут бла, эски юйле алыуга кьоратылганды.

Кертиди, шендою законо-

дательствога кере ол буюз- кьурьа саналамыды. Алай ол ахча жаны журтла ишлеге кьоратылса тюз болук сума- на. Алай этилсе, кшошкы ишчи жерле да ачылар эдиле, республикада жашаганга келрленди да ол тап келлик эди. Правительство аны энци эс бургурга, битүу болган онларабызны хайырланууну кыйматыны амалларын излерге тийишлиди.

2015 жылда олсургуга кьор- куулу юйлөден 433 адам кьюрюлгенди. Республика- лы ырыкыны да кошууп, ол иште 330 миллион сомдан арткы кьоратылганды. Биз де эски, тозураган юйле турган энтта да 1324 адам турганды. Правительство, муниципал районаны бла шахар округланы жер-жерли администрацияны да белгиленген жолданы, ормаланы да толтур- ланы жалчытырга борчолууда. Мында, сынуу көргөзгөнчана, дери. Дагында ачыккылыны жалчытырга, ахча заманды кыйлырыча этерге, энергияны аяган амалланы синдирдирге, Заырыфкы не кьадыр эс болу- рна кьабыгырырга каради.

Жуукь замандада биге дагында бир уллу эмда магы- налы жумушуну кьолгыга алырга тошорикди - көп фатарлы ме- камларга тынгылы ремонт эту- ну программасын толтургурга. Аны тамамлалы жараркы кьорчурга керек болууду. Ишчи койлерни жаңгыртууга аханы аспасынын анда жашаганла келсери жыйракьылды.

Бу жаңгы амал кыйматыны болганына адамла тошоюнор ючюу, уллу аңгылытуу иш бардырырга керек болууду. Бу амал кыйматыны болганына адамла тошоюнор ючюу, уллу аңгылытуу иш бардырырга керек болууду. Бу амал кыйматыны болганына адамла тошоюнор ючюу, уллу аңгылытуу иш бардырырга керек болууду. Бу амал кыйматыны болганына адамла тошоюнор ючюу, уллу аңгылытуу иш бардырырга керек болууду.

Бирде адлама ахыр кьысты- рын ачкыларга ала алай бла тьлен- ген ахчалары кертти окуна тийишичича кьоратылыкьлар- ына ишкисиз болурга керекдиле.
КьМР-ни Правительствоу 2015 жылда 29 декабрьде чыгар- ганын 390-ФЗ номерди Федерал закону толтурур ючюу көп фатарлы юйлеге тынгылы ремонт этууге тьленген ах- чаны бир кесегин 70 эмда 80 жаш толпнагырга кьайтарууну белгиленген законпроэкти не кьадыр терк жарашдырырга эмда энци Парламентин кьара- нана берирге борчур этилди.

Энергетика
КьМР-ни энергетика ресур- сына бла тынгылы эмда ышан- гылы жалчытуу экономика стратегиясынын магыналы кесиги болганай кьалады. Бюгюнлөкө республиканы жериндеги электростанция чыгарыган токуу кочюу битүу хайырланган электрочюкю 33.3 процентин тутарды. Республиканы гидроэнергетика он- гларын андан ары хайырлануу жаны бла ишчи коючидирге керекди. 2016 жылда Зарагыт ГЭС-ни кьурьулун ахырына жетдирдирге тийишлиди. Энци а бизде чыгарылган электрочюкю өсдюрсюр, аны битүу хайырланылган өлчүмчү 40 процентине жетдирдирге онг берилди.

Алай биз аны бла чеклени кьалгырга керек туйюлобоз. Тийишли федерал структура- ла бла бирге ишлеобозно тирлирге эмда гидронергетиканы тутукулуй айны барууну жалчытырга керекбиз.

Эсигизни шендою артыкча магыналы болган бир проблемга бургурга суюме. Ол да чекли федерал структура- нын энергосурслуса очюу тьленмэй кьалган ахчаны өлчүмчү эсе баргыны. Ол республиканы электрочюкю эмда табийгат газ бла чьрмаууз жалчытыуга уллу тьгийч салды.

Инитиуле кьргөзгөнчана, электрочюкю эмда газ ючюу бирчле асламнда предпри-

ятияны бла адамланы хал- ларынды жыйышдырыла- ды. Бодет сферда аладе проблема жокьу орунуула- ды. Алай былайда бир затны энци чегирге суюме: биз башында сагынганы хайыр- ланычуула бизни республи- кабызданга, аны себепти биз энергосурслуса ючюу жакь заманында эмда толсу- кул тьленирин жалчытырга керекбиз. Ол кыйын, алай жашуу магыналы жумушуну толтуруу Правительствону, тийишли министрстволаны, муниципал кьурьуланы администрацияларын шарт боларды.

Ол менчиси, республиканы жамауатын, саул Кьабарты-Малкыларга да аман жаны бла көргөздөт. Бизни халкылары буюз бурчун тьлемеген уллу айтмача саналганды. «Кимге Борчу эсем да, аланы кеме- не» деген жорукьун ала не заманда да керг болганды. Кьыхсох, биз бу проблеманы бирден кьолга алып, андан арталыла кутулурга керек-

Турист-рекреация комплекс
Туризм - айнууну кыйматыны жолорындан бириди. Келир заманда аны андан ары айнтуу жаны бла ишчи даражасын көтюрөгө керек болууду. Былтыры аягында ЭСБрусда Европада бек бийик камал жол хайырланылгырга берилгенди. Ол «Мир» станциядан «Тара- Башиге» дери 3847 метр бийик- тикде тарылганды. Дагында жаңгы тау-лыжа трасса да ишленгенди.

Алай ала биринчи атламда- лы. Туризмни артыкча уллу файдда келтирген бөлүмге айландырар, аны онларын не кьадыр тол хайырлынуу ючюу, ол санда гитче эмда орталык предпримательству аны айтмача, инвестацияларны кейбитуде, халкын иш бла жалчытууда да, алыккы көп иш тамамларга тошорикди. Ол себедтен туризмни шендою заманга келишкен инфра- структура кьурьуу, республиканын солотурга бек иги регионун айткырдуу жана иги кшошкы мадарла этерге, иги эмда тыш туризмни айнчытуула себептик этерик культура эмда спорт ишени кейбитерге керекди. Гражданданы кьор- куусулуктарын жалчытуу а артыкча магыналыды.

Терт районуу жеринде эмчя экономика зоналаны кьуруу бла баймалы жумушланы не кьадыр терк тамаллап бошар- га, артыкча административ тьгийчыланы кетериге тийи- шлиди. Тиристе не кьадыр көп келир онлга кьуруу бла кьуру муниципалитетле угьай, баш- хала да кюрешерге, кьолдан келгенин авмазга борчолууда. Хар бири да бир энци зат кьуруу бла кесини атын айттырырга керекди.

Туризмни, курорт-рекреация комплекси айнуу башха бөлүмө бла баймалды. Сөз бек алыга табийгатыны хайыр- ланычуу эмда тьгеркедиги кьудурети саклануу юсөндөн барады. Бир-бир райондада прединтиладан чыкьган кьалган-кьулгана кьадыра болса атылып, экологияга иги кесек заран салынды. Ол бек уллу эмда кыйын жумушуу, аны кьыхса заманын ичинде тамаллар амал жорукь. Алай бу жаны бла ишчи катына да тээон кьалгырга жарамыз. Правительство сууну тазалауу, кир-кичкени жайынуу эмда утилизациялануу энци программасын жарашдырыш бошарга эмда аны жашауда толусулалы бардырып башлар- га борчолду.

Экономикага - инвестицияла, коррупцияга - кьажуу кюреш
Инвестицияла тап огула кьуруу - келир заманда тамам- ланылгык ишлени бириди. Бусагында промышленость эдэ, эл юйюкте, туризмде бла энергетикада, транспортта бла жакь ишени кьурьулаларына да 40-га жууу инвестиция дөртү жашуу бардырылады.

Аланы терк да, тынгылы да тамаллар очюу, законодатель- ствога тюзөтүлө кийирдирге, инфраструктурчаны айнууна, тыш рынокга теренден-терен кери барууга себеплик этерге керек болууду. Ол мурата- лырыбызга жетер ючюу а кор- рупцияны кьуртмай жараркы туйюйдю.

Жарысурга, ма ол буюркат тьгийччла эмда билимизлик бла бирге болуп, инвестор- ланы бизден кьачырадыла. Анга шагытлык этген шарт- ла көндөлдө. Правительство, Инвестицияланы агентствосу инвесторларла ишлеууу ол келишкени артыкча бек дурмазга керекдиде. Бизни проктейрибиз ким да аны- ларча туура эмда ышангылы болуруу бу иште буюзукьула этерге кишини акылына кел- меча, алай онгу да болмача этерге тийишлиди.

Шендою кыйын финан- сомуполда кьурьалны бла энци ишени араларында партнёр- лык халланы тирек хайыр- ланырга, энци ишени экомомканы баш магыналы бөлүмлерине ырыскыларын салырга көйлөндүргө. Ала- ны жанда жашуу койлени жолданы, болныцаланы, шко- лланы, башха объектлени да кьурьулларына угьай, ре- монт этууге, жаңгыртуга да кьадыштырууну хайыры уллу болууду эди. Оптимизацияны хачырып, узакь болжолы ишчи башларга мурат этген инвесторларга бек ырызбыз. КьМР-ни Правительствоу аны тийиш федерал органа бла бирге ол жумушланы кый- матлы амалларын табарга эмда тийишли оюнула этерге болууду.

Федерал Жыйылыгына По- сланысында кьурьалны Президенти айнууну бек магыналы амалларындын бирине властыны бла бизнесин араларында ышануулуучу коючидиреюю инновацияла аралы башха майданданы да толну көп бла хайырлануу керекбиз.

Аны бла бирге жуукьк заман- лада Бахсан районда агро- промышленость технопаркны кьурьулуну ырыскы, жер бла баймалы эмда башха жумуш- ланы да тамаллап бошар- га тийишлиди. Анга кьурал ахчандан 135 миллион сомдан артык кьоратылганды. Бу объектни мурдордуу юйрөтү- логону да болган агропро- мышленый бизнес-инкубатор кьурьуга эмда аны быйыл октябрыдан кем кьаламай хайыр- ланырга бердирге керекбиз.

Правительство ахча тутуучу- лугуу шендою амалы кьал- лай бирге кыйматыны болган- нын тинтин, ол иште гитче эмда орталык бизнеси да кьешуп, эсеге салынганга, юсөндөн предприметиле бердирге, дагы- нда гитче эмда орталык предприметлеству айнчынууу көп болмай кьуралган федерал корпорациясы бла бирге экомомканы бу секторунда тех- никаны жаңгыртууну онларын ишле берчүлү эйледи. Ол жумуш тамамлагы бизнесибизни конкурентчылга чьдамдылыгы- ны кетюрөгө, ол санда феде- рал эмда регион компанияны кьурьалга керекли товарла алуучу рынокларына тьри кьа- шытырга онг чьгырькерди.

Жуукь замандада бизнесизни курууга маганалы бизнесизни кьурьалга керекли товарла алуучу рынокларына тьри кьа- шытырга онг чьгырькерди.
Инвестицияла тап огула кьуруу - келир заманда тамам- ланылгык ишлени бириди. Бусагында промышленость эдэ, эл юйюкте, туризмде бла энергетикада, транспортта бла жакь ишени кьурьулаларына да 40-га жууу инвестиция дөртү жашуу бардырылады.

Аланы терк да, тынгылы да тамаллар очюу, законодатель- ствога тюзөтүлө кийирдирге, инфраструктурчаны айнууна, тыш рынокга теренден-терен кери барууга себеплик этерге керек болууду. Ол мурата- лырыбызга жетер ючюу а кор- рупцияны кьуртмай жараркы туйюйдю.

Жарысурга, ма ол буюркат тьгийччла эмда билимизлик бла бирге болуп, инвестор- ланы бизден кьачырадыла. Анга шагытлык этген шарт- ла көндөлдө. Правительство, Инвестицияланы агентствосу инвесторларла ишлеууу ол келишкени артыкча бек дурмазга керекдиде. Бизни проктейрибиз ким да аны- ларча туура эмда ышангылы болуруу бу иште буюзукьула этерге кишини акылына кел- меча, алай онгу да болмача этерге тийишлиди.

Шендою кыйын финан- сомуполда кьурьалны бла энци ишени араларында партнёр- лык халланы тирек хайыр- ланырга, энци ишени экомомканы баш магыналы бөлүмлерине ырыскыларын салырга көйлөндүргө. Ала- ны жанда жашуу койлени жолданы, болныцаланы, шко- лланы, башха объектлени да кьурьулларына угьай, ре- монт этууге, жаңгыртуга да кьадыштырууну хайыры уллу болууду эди. Оптимизацияны хачырып, узакь болжолы ишчи башларга мурат этген инвесторларга бек ырызбыз. КьМР-ни Правительствоу аны тийиш федерал органа бла бирге ол жумушланы кый- матлы амалларын табарга эмда тийишли оюнула этерге болууду.

Федерал Жыйылыгына По- сланысында кьурьалны Президенти айнууну бек магыналы амалларындын бирине властыны бла бизнесин араларында ышануулуучу коючидиреюю инновацияла аралы башха майданданы да толну көп бла хайырлануу керекбиз.

Аны бла бирге жуукьк заман- лада Бахсан районда агро- промышленость технопаркны кьурьулуну ырыскы, жер бла баймалы эмда башха жумуш- ланы да тамаллап бошар- га тийишлиди. Анга кьурал ахчандан 135 миллион сомдан артык кьоратылганды. Бу объектни мурдордуу юйрөтү- логону да болган агропро- мышленый бизнес-инкубатор кьурьуга эмда аны быйыл октябрыдан кем кьаламай хайыр- ланырга бердирге керекбиз.

Правительство ахча тутуучу- лугуу шендою амалы кьал- лай бирге кыйматыны болган- нын тинтин, ол иште гитче эмда орталык бизнеси да кьешуп, эсеге салынганга, юсөндөн предприметиле бердирге, дагы- нда гитче эмда орталык предприметлеству айнчынууу көп болмай кьуралган федерал корпорациясы бла бирге экомомканы бу секторунда тех- никаны жаңгыртууну онларын ишле берчүлү эйледи. Ол жумуш тамамлагы бизнесибизни конкурентчылга чьдамдылыгы- ны кетюрөгө, ол санда феде- рал эмда регион компанияны кьурьалга керекли товарла алуучу рынокларына тьри кьа- шытырга онг чьгырькерди.

Жер юлсөнени бла жеринде тедирлемеген ырыскыны жартысы тегиле бири кадыр эсеге салынганга, алай бла алагы налог тохташ- дырылмай кьалганды.
Аны бла баймалы Правительствоу налог инспекция- ла эмда башха администрацияла эмда башха жууулашы- лага берчүлү эйледи. Быйыл шартга жеринде тедирлемеген ырыскы бла да бардыла.

Жер юлсөнени бла жеринде тедирлемеген ырыскыны жартысы тегиле бири кадыр эсеге салынганга, алай бла алагы налог тохташ- дырылмай кьалганды.
Аны бла баймалы Правительствоу налог инспекция- ла эмда башха администрацияла эмда башха жууулашы- лага берчүлү эйледи. Быйыл шартга жеринде тедирлемеген ырыскы бла да бардыла.

Бизде жер-жерли шамоу- управление органагыла ша- нынуу уллуду. Ала законла берген онганы бла эркин- келени тьри хайырлынырга керекдиде. Бюгюн а болум кьурьалга эмда башха башха администрацияны башчылары ахча жетишмегенине, бюджеттенде кытылгыкы та- рыгында, финанс болушук тигелгелй туралдына. Башха жаңында а ала нагазы квейтуу жаны бла ишчи баргырга жарамды. Биз энци тьгерлерибизге, халкыларыбызны адетлерине керек тамалларга борчолуу. Жуукь заманда са- улуклары осал болганылга иги жашуу болуу кьурьалырга керекдиде.

Правительствога бу ишчи тирлилууну жаны бла пред- ложенияла жарашдырырга буюрма, бизнесменлени, ком- мерциялы болбоган органи- зацияны, граждан институт- ланы, битүу жамауаты да бу иште кьадыштырга чькьарыла.

программаладына. Федерал ара, кьурьалда кытылгыкы да кьурьалга, регионга ахча бөлгөнел турды.

Биз да тьри кьабыл програм- мага тьри кьатышып, бөл- юнгөн ахчаны толусулалы хайырлангырга керекбиз. Бу иште министрстволарыбыз профессионал билимлерин көргөзсюр. Федерал ара бла баймалыкканы эчи жаңына да фидайлы гаранттияланы мурдордуу куурагар борчулдула. Правительствоу хар келечисини да ишине багыт бу вопроста кьалыа толтурулганларына кере берилликди.

Шендою кыйын кезууде приватизация берген онганы да тьри хайырлангыкы тийиш- лиди. Узакь болжолга салмай, бу вопросу кьурыскы, кьурьалны илеиндиге болган ырыскыла приватизация этуде болган чьрмаулары кетериге керекди. Правительствоу Инвестиция- лы программага бизнесини приватизацияны программасын жаңыдан созсюрге буюрма, алгаракылда уа бу иш феде- рал арада бардырылганга.

Приватизация рынок багылагы кере ачык, тозуок бла бардырылга керекди. Кьурьал ырыскы инвестия- ланы кейбитууну бир амалы болурга тийишлиди.

Социалыйн жумушлала
Социалыйн политиканы андан ары айнчытырга борчолуу. Айлыкны кейбитуу бла халкы- ны кьолайлыгы илгендиреу энци магыналы иш болганай кьалады. 2015 жылда республи- када халкыны орталык өлчүмчү 2068 сом болганыды эмда 2014 жылны көрөмдөрдөргөн 3 процент асламды. Алай ол артык көп болмагынын барыбыз да иги аңгылайбы, аны өлчүмчү инфляциядан кьадыра эдечи. Быйыл хакыны иги да өсдюрдөр борч салынды.

Бюджет сфераны юсөндөн айтхана. Россей Федерацияны Президенти май указыларында (2012 жылда кьабыл көргөлдөн) тохташдырылган өлчүмчөгө жетишрге кьолдан келгенди. Быйыл да социаль- ныи сферада бир бир шендою ишчи хайырлануу кейбитерге чьрмаулуга да кьырамай, регионлада «жол карталада» белгиленген өлчүмчөгө жетиш- рге керекбиз.

Бюгюнлөкө уа кыйын жашуу болумуга тынгюлгенге сакьагырга, абдангагыла, өксөз кьалган сабылге - социалый болушук этуу артыкча магыналыды. Арт жылда бизни республикада өксөз сабылени юйюрлөкө алган кезуйле кейбейдиле.

Бизни баш борчурга - быйыл кьурьалда болушук этуу ишчи аны сабылени саны иги да кейбитилени өткелмениди шарты. Юч, төрт, беш сабыл- лери болган юйюрле көлдөн көп болуу бардыла. Кьурьалны башчысынын аналкы капиталыны программасыны болжалын энтта эки жылга кьурага деген онугу уа артыкча магыналыды.

Арт жылдада «Доступная среда» программа жашауда тьри бардырылады. Былтыр Правительствоу сакьагырга тап болуула кьурьага бюргунан 11 ишден 10-су толтурулган- ды. Быйыл а сакьулары осал болганына чьрмаусуз хайырла- наллык объектлени саны 45 процентге жетдирдирге тийиш- лиди. Бюгюнлөкө уа бизде бу жаңы бла болуп бити кьурьал- данады. Алай, мени акылыма кьура, бу иште ат башында кьура жарамайы керекбиз.

Быйыл шартга тьиши багга берилгенин эсгертир эдим. Бюджетни айнчытуу жаңы бла вопроста артыкча да магыналыды. Власть органа ишлерине багы ала айнытуу мадарларын кьа- кылга тамаллашырга керек берилликди. Бизни баш онла- рыбыздан бирлери - федерал

программаладына. Федерал ара, кьурьалда кытылгыкы да кьурьалга, регионга ахча бөлгөнел турды.

Биз да тьри кьабыл програм- мага тьри кьатышып, бөл- юнгөн ахчаны толусулалы хайырлангырга керекбиз. Бу иште министрстволарыбыз профессионал билимлерин көргөзсюр. Федерал ара бла баймалыкканы эчи жаңына да фидайлы гаранттияланы мурдордуу куурагар борчулдула. Правительствоу хар келечисини да ишине багыт бу вопроста кьалыа толтурулганларына кере берилликди.

Шендою кыйын кезууде приватизация берген онганы да тьри хайырлангыкы тийиш- лиди. Узакь болжолга салмай, бу вопросу кьурыскы, кьурьалны илеиндиге болган ырыскыла приватизация этуде болган чьрмаулары кетериге керекди. Правительствоу Инвестиция- лы программага бизнесини приватизацияны программасын жаңыдан созсюрге буюрма, алгаракылда уа бу иш феде- рал арада бардырылганга.

Приватизация рынок багылагы кере ачык, тозуок бла бардырылга керекди. Кьурьал ырыскы инвестия- ланы кейбитууну бир амалы болурга тийишлиди.

Социалыйн жумушлала
Социалыйн политиканы андан ары айнчытырга борчолуу. Айлыкны кейбитуу бла халкы- ны кьолайлыгы илгендиреу энци магыналы иш болганай кьалады. 2015 жылда республи- када халкыны орталык өлчүмчү 2068 сом болганыды эмда 2014 жылны көрөмдөрдөргөн 3 процент асламды. Алай ол артык көп болмагынын барыбыз да иги аңгылайбы, аны өлчүмчү инфляциядан кьадыра эдечи. Быйыл хакыны иги да өсдюрдөр борч салынды.

Бюджет сфераны юсөндөн айтхана. Россей Федерацияны Президенти май указыларында (2012 жылда кьабыл көргөлдөн) тохташдырылган өлчүмчөгө жетишрге кьолдан келгенди. Быйыл да социаль- ныи сферада бир бир шендою ишчи хайырлануу кейбитерге чьрмаулуга да кьырамай, регионлада «жол карталада» белгиленген өлчүмчөгө жетиш- рге керекбиз.

Бюгюнлөкө уа кыйын жашуу болумуга тынгюлгенге сакьагырга, абдангагыла, өксөз кьалган сабылге - социалый болушук этуу артыкча магыналыды. Арт жылда бизни республикада өксөз сабылени юйюрлөкө алган кезуйле кейбейдиле.

Бизни баш борчурга - быйыл кьурьалда болушук этуу ишчи аны сабылени саны иги да кейбитилени өткелмениди шарты. Юч, төрт, беш сабыл- лери болган юйюрле көлдөн көп болуу бардыла. Кьурьалны башчысынын аналкы капиталыны программасыны болжалын энтта эки жылга кьурага деген онугу уа артыкча магыналыды.

Арт жылдада «Доступная среда» программа жашауда тьри бардырылады. Былтыр Правительствоу сакьагырга тап болуула кьурьага бюргунан 11 ишден 10-су толтурулган- ды. Быйыл а сакьулары осал болганына чьрмаусуз хайырла- наллык объектлени саны 45 процентге жетдирдирге тийиш- лиди. Бюгюнлөкө уа бизде бу жаңы бла болуп бити кьурьал- данады. Алай, мени акылыма кьура, бу иште ат башында кьура жарамайы керекбиз.

Быйыл шартга тьиши багга берилгенин эсгертир эдим. Бюджетни айнчытуу жаңы бла вопроста артыкча да магыналыды. Власть органа ишлерине багы ала айнытуу мадарларын кьа- кылга тамаллашырга керек берилликди. Бизни баш онла- рыбыздан бирлери - федерал

Алары 3-чү бетиди.

